

جهانی تبدیل شد. حتی در جوامعی که از فن آوری اطلاعات پیشرفته برخوردارند، شرط لازم برای بهره‌گیری از این فن آوری، مهارت در خواندن مواد مختلف است. بهترین روش برای کسب این مهارت، تمرین در خواندن است و کتابهای کودکان چنین امکانی را فراهم می‌سازند. بنابراین نیاز به آنها نیازی واقعی به‌شمار می‌آید.

سیر تحول ادبیات کودکان در سراسر جهان از الگویی مشابه پیروی کرده، اما در پانصد سال اخیر مراحل زمانی این پیشرفت در کشورهای مختلف متفاوت بوده است. در ابتدای ظهور ادبیات مکتوب، کتابی خاص کودکان یا وجود نداشت و یا بسیار اندک بود.

در دنیای کتابهای کودکان عوامل معینی وجود دارند که از مشخصه‌های کلی ادبیات به‌شمار می‌روند. نیاز به داستان و قصه، نیازی همگانی است. حتی محرومترین و فقیرترین کودکان جهان نیز از سالهای اولیه کودکی، شانس شنیدن داستانهای گوناگون را از زبان قصه‌گویان مختلف، به‌دست می‌آورند. در برخی کشورها و بسیاری از گروه‌های قومی، رسم قصه‌گویی شفاهی، تا بزرگسالی نیز ادامه می‌یابد. تا اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم بسیاری از مردم پیشرفته‌ترین کشورهای جهان، دانش مورد نیاز خود را با کوشش دادن به دیگران فرا می‌گرفتند. در پایان قرن بیستم، ضرورت داشتن سواد به باوری

نوشته: شیلاری
ترجمه: زهره قایینی

نگاهی به ادبیات کودکان در جهان

این نوع کتابها شاید منحصر می‌شد به معدود کتابهایی که به‌طور وسیع برای رسیدن به هدفهای آموزشی تولید می‌شد، مانند کتابهایی در باب معاشرت و رفتار در قرنهای پانزدهم و شانزدهم در کشورهای اروپایی، یا کتابهای درسی قرن بیستم که برای اجرای برنامه‌های مدارس کشورهای پیشرفته، منتشر می‌شوند. در چنین وضعی، کودکان پس از کسب مهارت خواندن، به‌سراغ کتابهای ادبی بزرگسالان می‌رفتند. این روند جهانی، ثابت می‌کند که اولاً ادبیات مکتوب احتمالاً در ابتدا از قصه‌های عامیانه سود می‌جسته و ثانیاً در قصه‌های عامیانه عناصری وجود دارد که همواره مورد توجه و علاقه همه گروه‌های سنی بوده است. یکی از مهمترین عوامل رشد ادبیات مکتوب، مذهب بوده است. بسیاری از اولین کتابهای خاص کودکان، انواع ساده شده کتابهای مذهبی یا نشریاتی بودند که به قصد آموزشهای مذهبی و اخلاقی تولید می‌شدند. همزمان با نفوذ غرب به سایر نقاط جهان، اکثر کتابهایی که توسط مسیونرها و معلمان به کشورهای دیگر برده می‌شدند، ماهیت مذهبی داشتند.

از اولین مراحل ابتدایی رشد ادبیات مکتوب برای کودکان، می‌توان شعر و نظم، ترانه و اشعار کودکانه یا آثار مشابه آنها را در کتابهای کودکان مشاهده کرد. تألیف داستانهای ویژه کودکان بعدها و به تدریج صورت گرفت. با افزایش عنوانهای منتشر شده، تقاضای کتاب با توجه به سلیقه‌های متفاوت و نیازهای خاص، شکل گرفت. انتظار می‌رود که در قرن بیستم، کشورهای در حال توسعه تمامی مراحل را که کشورهای اروپایی طی پانصد سال پیموده‌اند، در زمان کوتاهی - حداکثر سی تا چهل سال - طی کنند. رشد ادبیات مکتوب یکی از مشکلاتی

است که این کشورها با آن روبه‌رو هستند. رشد ادبیات کودکان، با عوامل اجتماعی، آموزشی و بالاتر از همه اقتصادی پیوندی مستقیم دارد. در سرتاسر جهان، شرایطی که موجب شکوفایی یا افول کتابهای کودکان می‌شوند، بسیار متفاوتند. در برخی از کشورهای غربی، تولید سالانه کتابهای کودکان از نظر تعداد عنوانهای منتشره، به قدری بالاست که به مطلوب بودن آنها لطمه زده است. در این کشورها، انتشار کتاب برای کودکان رویکردی مسلم است، اما گروه نسبتاً کوچکی از معلمان، کتابداران، والدین و منتقدان، نگران کیفیت و استانداردهای کتابهای منتشرشده برای کودکان هستند. از سوی دیگر، کشورهای فقیری وجود دارند که در آنها تلاش برای خلق و تولید ادبیات مکتوب کودکان در سطح ملی، بسیار ناچیز است. در بین این دو گروه، کشورهایی وجود دارند که با داشتن یک یا دو «سازمان حامی مرکزی»، در زمینه نشر کتاب کودک فعالیت دارند و در تعداد سالانه و کیفیت کتابهای منتشره آنها بهبود مداومی ملاحظه می‌شود.

هر کشوری، دارای گنجینه‌ای از قصه‌های عامیانه و سنتی خاص خویش است. اسطوره‌ها به عنوان راهی برای توضیح پدیده‌هایی طبیعی همچون پیدایی زمین، تغییر فصول، روز و شب و سیل و خشکسالی به وجود آمدند. قهرمانان افسانه‌ها، پیرامون شخصیت‌های پرجاذبه سر برآوردند و با گذر زمان از توانمندی‌هایی ماوراءالطبیعه برخوردار شدند. حکایتها، راهی برای بیان پندهای سودمند و حقایق روزمره بودند. در واقع سیستم ساده‌شده پادشاه و مجازات که در قصه‌های عامیانه و قصه‌های پریان وجود دارد و نیز فضای امنی که این نوع قصه‌ها برای تمرین مناسبات اجتماعی و ترس

می‌گرفتند و معلمان و مسیونرهای اروپایی، کتابهایی خاص را همراه خود به آن کشورها وارد می‌کردند. پیامد این نفوذ فرهنگی، حتی در پایان قرن بیستم نیز قابل رؤیت است.

طی پانصد سالی که از اختراع چاپ می‌گذرد، ادبیات کودکان در اکثر کشورهای اروپایی به یک شکل و با یک سرعت تحول یافته است. نفوذ شخصیتها، رشد اجتماعی و اقتصادی و پیشرفت فن‌آوری، تجربیات مشترک این کشورها بوده است. انتشار کتاب برای کودکان آن هم اندکی پس از اختراع چاپ، استفاده گسترده از افسانه‌های عامیانه در تولید کتابهای سرگرم‌کننده برای کودکان، ظهور

مجله‌های ادبی به‌عنوان روشی مؤثر که مواد خواندنی را با قیمتی ارزان در دسترس کودکان قرار می‌دادند، ظهور ادبیات خلاق و تخیلی از اواسط قرن نوزدهم و شکوفایی آن در سالهای پس از جنگ جهانی دوم، بارزترین مشخصه‌های کلی تاریخ ادبیات کودکان در بسیاری از کشورهای اروپایی است. در قرن نوزدهم و هم‌زمان با نفوذ و تأثیر عقاید «لاک» و «روسو» و نظرات رمانتیکها در کتابهای کودکان بسیاری از کشورهای اروپایی، حرکتی عمومی به‌سوی همگانی شدن آموزش و رشد طبقه متوسط در سرتاسر اروپا به‌وجود آمد. این دو جریان، در رواج کتابخوانی و ایجاد بازاری خودکفا برای کتابهای کودکان نقش مؤثری ایفا کردند. با نزدیک شدن به پایان قرن نوزدهم، پیشرفتهای فنی امکان چاپ کتابهای تصویری تمام رنگی را با قیمتی مناسب فراهم ساخت. تا پایان قرن نوزدهم، اروپاییان به طبقات و ملیتهای مختلفی تقسیم شدند و علی‌رغم جنگهای مداوم و تغییر دائمی مرزهای ملی، اشراف و نجبا و طبقه متوسط رو به رشد، به آسانی سفر کرده و با زبانهای اصلی جهان

از اختلال آن ایجاد می‌کنند، زمینه‌ساز خوشنودی روانی مخاطبان آنها می‌شود. بررسی قصه‌های عامیانه، نشان می‌دهد که طرح کلی این قصه‌ها در سرتاسر جهان مشابه است، اما جزئیات آنها با توجه به شرایط محلی یا منطقه‌ای، تفاوت دارد. این قصه‌ها به آسانی کوچ می‌کنند به‌گونه‌ای که در دهه پایانی قرن بیستم، بسیاری از کودکان جهان با قصه‌های عامیانه کشورهای و قومهای دیگر بیش از قصه‌های کشور خویش آشنا هستند. محبوبیت این نوع قصه‌ها در کنار رشد ادبیات کودکان در قرن نوزدهم، به خلق داستانهای تخیلی امروزی انجامیده است.

داستانهای عامیانه، در آغاز برای سرگرمی کل جامعه نقل می‌شدند و حتی امروزه نیز در بسیاری از نقاط جهان چنین نقشی را بر عهده دارند، اما در سالهای اخیر، این نوع داستانها در زمره داستانهای کودکان به‌شمار می‌روند. در کشورهایی که نرخ یسواد در آنها بالاست و به ادبیات تخیلی با سوءظن نگرسته می‌شود، آسانترین راه برای تهیه مواد خواندنی مناسب و مورد توافق همگان، استفاده از داستانهای عامیانه‌ای است که به شکل مکتوب منتشر شده‌اند.

اگرچه اکثر کشورهای اروپایی می‌توانند مدعی انتشار یک یا دو نمونه کتاب خاص کودکان در قرن شانزدهم باشند، اما به‌طور کلی شکوفایی ادبیات کودکان در قرن نوزدهم صورت گرفت؛ دورانی که جمعیت به‌سرعت رشد می‌یافت، بر فرصتهای آموزشی افزوده می‌شد و پیشرفت فن‌آوری امکان دستیابی به کاغذ و چاپ را با قیمتی مناسب فراهم می‌کرد. این دوران مصادف با سالهایی بود که بسیاری از کشورهای توسعه‌نیافته و فقیر امروز جهان، مورد استثمار و بهره‌کشی ملل اروپایی قرار

جهان، برنامه‌هایی فاص به نشر کتاب کودک اقتصام داده شود.

شده است که در بسیاری از کشورهای توسعه‌نیافته و عقب ننگ، داشته‌شده

توجه روزافزون به کتابهای کودکان و اعتقاد فزاینده به ارزشهای آنها، باعث

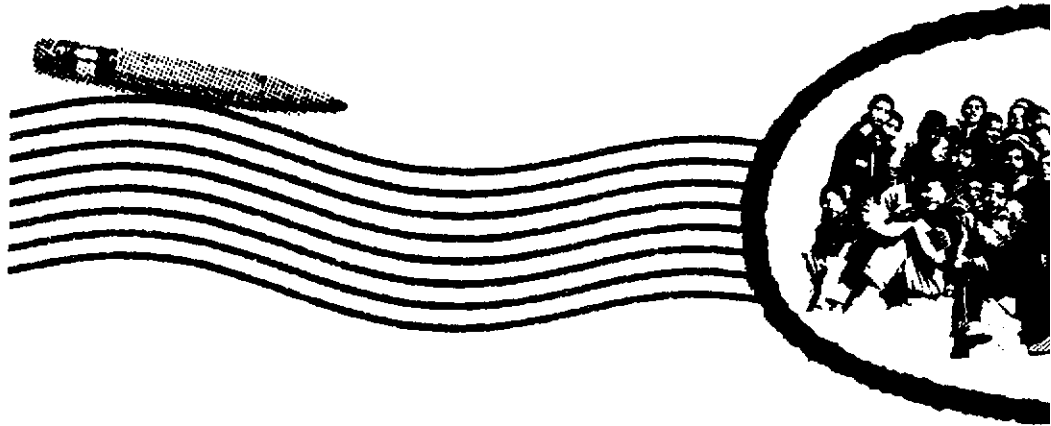
ادبیات کودکان کشورهای شمال آفریقا،
مانند سایر عرصه‌ها با جهان عرب پیوند فزاینده
است.

آشنا می‌شدند و افکار نور را به خوبی
می‌پذیرفتند. در چنین شرایطی، ترجمه کتابهای
خاص کودکان آغاز شد و از کشوری به کشور
دیگر گسترش یافت.

«جان آموس کمینوس»^(۱) پدر نامدار
کتابهای تصویری، در بوهیمیا که اکنون بخشی
از جمهوری چک است متولد شد. کتاب او با نام
«جهان دیدنی تصاویر»^(۲) در سال ۱۶۵۸
میلادی به زبان لاتین و آلمانی رسمی، در
نورنبرگ منتشر شد و به سرعت مورد استقبال
کشورهای دیگر قرار گرفت. این کتاب، تنها یک
سال پس از اولین سال انتشار خود به انگلستان
رسید و متن آن به انگلیسی ترجمه شد.
افسانه‌های پریان فرانسوی که توسط چارلز
پروگردآوری شده بود، در سال ۱۶۹۷ م در
پاریس منتشر شد و با سرعت بسیار
به زبانهای مختلف ترجمه و در اکثر کشورهای
اروپایی منتشر شد. این کتاب در سال ۱۷۲۹ م
به انگلستان رسید. افسانه‌های عامیانه آلمان
توسط برادران کریم جمع‌آوری شد و در سال
۱۸۱۲ - ۱۸۱۴ م به زبان آلمانی و در آلمان
منتشر شد. سپس به زبان انگلیسی برگردانده
شد و در سال ۱۸۲۳ م تحت عنوان «قصه‌های
عامیانه آلمان» منتشر شد. در این میان، آثاری
ادبی همچون «رابینسون کروزوئه» و
«سفرهای گالیور» با ترجمه‌هایی از زبان

انگلیسی در سرتاسر اروپا منتشر شدند. پیوند
نزدیک بسیاری از کشورهای اروپایی با ایالات
متحده آمریکا، به معنای بازخورد نفوذ آمریکا
در آن کشورهاست. برای مثال، کتاب «کلیه عمو
توم» اثر هریت بیچر استوو (۱۸۲۵) و «زنان
کوچک» اثر لوتیسا ام آلکات (۱۸۶۸) به سرعت

در کشورهای اروپایی منتشر شد. در قرن بیستم ادبیات کودکان اروپا به طور جدی تری تحت تأثیر سیاست و جنگ قرار گرفت. تأثیر جنگ جهانی اول بر ادبیات کودکان اروپا چندان قابل ملاحظه نبود، اما دوران دیکتاتوری در آلمان، ایتالیا، اسپانیا و پرتغال، احتمالاً تأثیر قابل توجهی در مضمون کتابهای کودکان این کشورها بر جای گذاشته است، همان طور که انقلاب ۱۹۱۷ م اتحاد جماهیر شوروی، تأثیر خود را بر ادبیات کودکان این کشور بر جای گذاشت. جنگ جهانی دوم نیز پیامدهایی در زمینه کندی و رکود تولید کتابهای کودکان به بار آورد. کمبود کاغذ، نبود کارکنان متخصص برای کار در انتشارات و نبود شدن مراکز انتشاراتی و انبارهای کتاب بر اثر بمبارانهای گسترده، از مهمترین پیامدهای این جنگ بوده است. این دوران نقطه عطفی در ادبیات کودکان به شمار می آید؛ بسیاری از کتابهای کودکان که تا آن زمان سالها به طور مداوم تجدید چاپ می شدند، ناکهان از عرصه ادبیات ناپدید شدند.

پس از مدتی، «جنگ» در مضمون کتابهای کودکان نفوذ کرد. از دهه ۱۹۶۰ م به بعد، نویسندگانی که دوران کودکی خود را در جنگ سپری کرده بودند، بر پایه تجربیات دوران کودکی خویش شروع به نوشتن داستان کردند. خاطرات آن فرانک که در سال ۱۹۴۷ م در هلند منتشر شد، مربوط به زندگی روزانه مخفی وی در دوران اشغال هلند توسط نازیهاست. این کتاب، توجه کودکان و نوجوانان سراسر جهان را به خود جلب کرد.

از سال ۱۹۴۵ م تا اواخر ۱۹۸۰ م، کشورهای اروپای شرقی رهیافت‌های مشترکی را در تولید و انتشار کتابهای کودکان دنبال کردند که مهمتر از همه آنها، اعمال فشار سیاسی در چاپ کتابهای کودکان بود. در ده ساله اخیر، مسائلی چون بوسنیایی‌ها، کروات‌ها، اوکراینی‌ها و لاتویایی‌ها، توانسته‌اند ادبیات مستقل خود را به وجود آورند. چکها و اسلواکیها، همواره حافظ ادبیات خویش بوده‌اند و تقسیم چکسلواکی پس از انقلاب «مخملی» ۱۹۸۹، در وضع ادبیات کودکان این دو کشور تغییر چندان نیافرود.

برخی ملل اروپایی، زبان مشترکی دارند. زبان انگلیسی - زبان مشترک بریتانیای کبیر و ایرلند - زمینه ساز گسترش و تبادل سریع آثار نویسندگان این کشورها بین مخاطبان ایرلندی، انگلیسی، اسکاتلندی و ویلزی بوده است. مثلاً، نویسنده کتاب «وقایع نارنیا» که نمونه‌ای عالی از فانتزی انگلیسی است، ایرلندی الاصل است و

در کشورهای اروپایی منتشر شد. در قرن بیستم ادبیات کودکان اروپا به طور جدی تری تحت تأثیر سیاست و جنگ قرار گرفت. تأثیر جنگ جهانی اول بر ادبیات کودکان اروپا چندان قابل ملاحظه نبود، اما دوران دیکتاتوری در آلمان، ایتالیا، اسپانیا و پرتغال، احتمالاً تأثیر قابل توجهی در مضمون کتابهای کودکان این کشورها بر جای گذاشته است، همان طور که انقلاب ۱۹۱۷ م اتحاد جماهیر شوروی، تأثیر خود را بر ادبیات کودکان این کشور بر جای گذاشت. جنگ جهانی دوم نیز پیامدهایی در زمینه کندی و رکود تولید کتابهای کودکان به بار آورد. کمبود کاغذ، نبود کارکنان متخصص برای کار در انتشارات و نبود شدن مراکز انتشاراتی و انبارهای کتاب بر اثر بمبارانهای گسترده، از مهمترین پیامدهای این جنگ بوده است. این دوران نقطه عطفی در ادبیات کودکان به شمار می آید؛ بسیاری از کتابهای کودکان که تا آن زمان سالها به طور مداوم تجدید چاپ می شدند، ناکهان از عرصه ادبیات ناپدید شدند.

پس از مدتی، «جنگ» در مضمون کتابهای کودکان نفوذ کرد. از دهه ۱۹۶۰ م به بعد، نویسندگانی که دوران کودکی خود را در جنگ سپری کرده بودند، بر پایه تجربیات دوران

1. John Amos Comenius.
2. Orbis Sensualium Pictures.
3. Pepetela

«پیتربن» جی. ام. باری اسکاتلندی، یکی از شخصیت‌های مشهور در فانتزی انگلیسی است. این ویژگی - انتقال سریع آثار به دلیل زبان مشترک - در مورد کشورهایمانند آلمان، اتریش و بخشی از سویس نیز صدق می‌کند. کودکان اروپا، میراث ادبی مشترکی دارند: مومین (فنلاند)، هایدی (سویس)، پیتربن شرور (آلمان)، بابار (فرانسه)، پی‌پی جوراب بلند (سوئد) و آلیس (انگلستان)، شخصیت‌های شناخته شده و محبوب همه کودکان جهان هستند. از دوران هانس کریستین آندرسون به بعد، نویسندگان بسیاری شهرت جهانی یافته‌اند. در واقع، ادبیات کودکان همواره ابعاد جهانی داشته است. موضوعها و طرح‌های خاصی که محبوبیت جهانی یافته‌اند: اولین روایت قصه «سیندرلا» به صورت کتاب، در قرن نهم در چین ظاهر شد؛ درونمایه «جزیره متروکه» که برای اولین بار در داستان رابینسون کروزوئه اثر دانیل دفو مورد استفاده قرار گرفت (۱۷۱۹ م) تاکنون در آثار زیادی به کار گرفته شده است، تا جایی که در ادبیات کودکان اروپا «رابینسوناد» به صورت یک اصطلاح شناخته شده درآمده است و در قرن بیستم چندین اثر با چنین مضمونی پدید آمده‌اند: «جزیره دلفینهای آبی» اسکات ادل (امریکا، ۱۹۶۰)، «به سوی آسمان وحشی» ایوان ساث هال (استرالیا، ۱۹۶۷ م) و رمان جاودان «دهکده به خواب رفته» مونیک پیرتون دلادبات (فرانسه، ۱۹۶۳ م).

کودکان کشورهای انگلیسی‌زبان نیز میراث ادبی مشترکی دارند. مبادله کتاب میان آمریکا، کانادای انگلیسی‌زبان، استرالیا و نیوزیلند از زمان آغاز تولید کتاب کودک، وجود داشته است. کودکان انگلیسی، آثار نویسندگانی چون «لویس. ام آلکات»، «ال. ام. مونتهگری»، «ایوان

ساث هال» و «مارگارت مای» را به خوبی آثار «لویس کارول» و «رابرت لویس استیونسون» می‌شناسند. از دهه ۱۹۶۰ میلادی به بعد، نویسندگان هند غربی مانند «جان آسگارد» و «جیمز بری» وارد صحنه ادبیات کودکان بریتانیا شدند. در هندوستان، افریقای انگلیسی‌زبان و دیگر نقاط انگلیسی‌زبان جهان، انتشار کتاب به زبان انگلیسی مقرون به صرفه‌تر از انتشار کتاب به زبانهای بومی این کشورهاست. در فاصله ۱۹۵۰ م تا اواخر ۱۹۸۰ م، اتحاد جماهیر شوروی و چین، جایگاه بین‌المللی زبان انگلیسی را در کتابهای کودکان به رسمیت شناختند و تعداد زیادی کتاب به زبان انگلیسی منتشر کرده و با قیمتی بسیار ارزان به کشورهای دیگر صادر کردند. برای مثال در هندوستان، در اوایل دهه ۱۹۸۰ م کتابهای تصویری به زبان انگلیسی، از روسیه وارد می‌شد و بسیار گسترده‌تر از کتابهای خوب منتشر شده توسط «تراست کتاب کودک دهلی»، مورد استقبال کتابفروشیها و کتابخانه‌ها قرار می‌گرفت، زیرا به دلیل تعلق گرفتن پارانه به هزینه تولیدشان، با قیمتی ارزان به دست خوانندگان می‌رسید.

در دورانی که برخی کشورها به دلیل ضعف تولید داخلی کتاب برای کودک، به ترجمه آثار خارجی روی آورده بودند، ناشران امریکایی و بریتانیایی، علاقه چندانی به ترجمه آثار خارجی از خود نشان نمی‌دادند. در دهه ۱۹۶۰ م، تعدادی از ناشران انگلیسی به ترجمه آثار خارجی مشهور یا برنده جوایز جهانی پرداختند، اما این کتابها از سوی کتابخانه‌ها مورد استقبال قرار نگرفتند. کتابداران معتقد بودند که اسامی خارجی، پانوشتها و توضیحات کوتاه و بلند، کودکان را از پیوستگی خواندن و لذت بی‌وقفه بردن از ماجرای کتاب

امروزه نیز حفظ شده و مورد استفاده قرار می‌گیرند. در سالهای قبل از استقلال ناشران انگلیسی در تهیه کتابهای درسی و آموزشی این کشورها فعال بودند. در اوایل دهه بیست، آثار نویسندگان محلی در نیجریه و غنا منتشر شد. برخی از ناشران انگلیسی، داستانهایی منتشر کردند که منعکس‌کننده زندگی در کشورهای استقلال‌یافته آفریقایی بود و بخشی از این کتابها، به‌نیازهای مهاجرینی که به بریتانیا مهاجرت کرده بودند، پاسخ می‌گفتند.

در آفریقای انگلیسی‌زبان، نگرشها متفاوت بود: شبکه کتابخانه‌های عمومی وجود نداشت و تلاشی در زمینه تولید کتاب برای کودکان آفریقایی صورت نمی‌گرفت. در دهه ۱۹۷۰ م، داوطلبان «سپاه صلح در سنگال» در پی بررسیهای خود اعلام کردند که کودکان سنگالی به خواندن کتابهایی که درباره کودکان لب قرمز و مو بور فرانسوی نوشته شده‌اند، علاقه‌ای ندارند (ملچینگ، ۱۹۸۱، ص ۷).

در این میان کشورهای پرتغالی‌زبان، آنگولا که در سال ۱۹۷۵ م مستقل شد، دارای پیشرفته‌ترین ادبیات کودکان است. در سال ۱۹۷۷ م، انستیتوی ملی کتاب و اسناد این کشور تأسیس شد و از ۱۹۸۰ م توجه خود را به ادبیات کودکان معطوف ساخت. در این کشور، به‌زبان محلی اهمیت لازم داده می‌شود و کارگاه‌هایی برای تشویق نویسندگان آنگولایی کتابهای کودکان تشکیل شده است. در اوایل ۱۹۸۰ م کتابی به‌زبان پرتغالی به نام *As Aventuras de Ngunge* اثر پپتلا^(۳) منتشر شد. داستان این کتاب درباره یک پسر بچه یتیم آنگولایی است که در اردوگاه چریکهای ضداستعمار پرتغال زندگی می‌کرد. کتاب شعر «آگوستینو نتو» با عنوان «امید مقدس» (ساگرآدا اسپران)، کتاب محبوب تمام کودکان

باز می‌دارد. با وجود این، بسیاری از کتابهای کودکان، مرزهای ملی را کنار زدند و مورد استقبال جهانی قرار گرفتند. نمی‌توان با این استدلال که نویسندگان داخلی می‌توانند به نیازهای کودکان کشورهای خود پاسخ گویند، کودکان را از خواندن آثار خوب ادبی جهان محروم ساخت. تأسفاتر آنکه برخی صاحب‌نظران در نقاطی از جهان بر این عقیده‌اند که در دهه ۱۹۹۰ م، کودکان کمتر از گذشته به ادبیات تخیلی علاقه نشان می‌دهند.

در قرون گذشته، به دنبال نفوذ ماجراجویان اسپانیایی و پرتغالی به‌سرزمینهای امریکای مرکزی و جنوبی، کتابهای کودکان نیز به‌این کشورها صادر شد. نفوذ شدید پرتغال در آنگولا، راه را برای ورود کتابهای کودکان به‌این کشور باز کرد. به‌همین ترتیب، کتابهای کودکان فرانسوی در دسترس خوانندگان فرانسوی زبان کانادایی و آفریقایی قرار گرفت. ادبیات کودکان کشورهای شمال آفریقا، مانند سایر عرصه‌ها با جهان عرب پیوند خورده است. سایر کشورهای آفریقایی با مشکلات مشابه و خاص دوران پس از استعمار روبه‌رو هستند. ادامه وابستگی به کشورهای اروپایی، فقر، نرخ بالای بیسوادی، درگیری گروه‌های مختلف فرهنگی و مشکلات نشر و توزیع کتاب، بویژه تولید کتابهای خوب برای کودکان، از جمله مسائل مشترک این کشورها به‌شمار می‌آید. در این کشورها، اگرچه زبان انگلیسی، فراضه و پرتغالی، زبان بازرگانی است، صدها زبان و لهجه محلی هم وجود دارد که حافظ فرهنگ شفاهی این کشورها بوده و به مشکلات چاپ کتابهای مناسب برای کودکان دامن می‌زنند. در این کشورها شبکه‌های بنیادین کتابخانه‌های عمومی که در اکثر مجتمع‌های انگلیسی‌زبان تأسیس شده بودند،

مستقیم دارد.

رشد ادبیات کودکان، با عوامل اجتماعی، آموزشی و بالاتر از همه اقتصادی پیوندی

آنکولایی است. در افریقا، مجله‌های ویژه کودکان در مهیا ساختن مواد خواندنی با قیمتی ارزان نقش مهمی دارند. در دهه ۱۹۷۰ م، مرکز سنغال، انتشار مجله‌ای به نام «دیروز و فردا»^(۴) را آغاز کرد. این مجله، علاوه بر ترویج سنن افریقای سیاه، اشعار و داستانهای مربوط به زندگی کودکان افریقایی را برای طیف بسیار وسیعی از کودکان منتشر می‌کند. در سال ۱۹۷۶ م، مجله «رنگین کمان»^(۵) در کنیا، با اهدافی مشابه شروع به کار کرد تا مواد خواندنی غیرامپریالیستی را به زبان انگلیسی در اختیار کودکان بگذارد و به تدریج نوشتارهای داخلی را جایگزین نوشتارهای وارداتی کند. در سال ۱۹۸۸ م، مجله‌ای آموزشی - تفریحی با نام «هیپوپوتاموس» برای کودکان کنگو تأسیس یافت.

در سال ۱۹۷۹ م، «کودانشا» مؤسسه انتشاراتی ژاپنی که مؤسس آن «شویی چی نوما»ی فقید است، جایزه «نوما» را برای تشویق ناشران افریقایی بنیان گذاشت. ادبیات بومی کودکان افریقا علی‌رغم دشواریهای زیاد و حرکت آهسته، پیوسته در حال رشد است.

کتابهای تصویری کودکان، به‌خصوص تابع فشارهای اقتصادی هستند. هزینه چاپ تصاویر تمام رنگی، بسیار بالا بوده و لازم است که تا حد امکان با تیراژ بالایی منتشر شوند. حتی کشورهایی که نرخ بالایی در فروش کتاب دارند، از امتیاز «تولید مشترک کتاب» استقبال می‌کنند. این نوع تولید در واقع اشتراک چندین ناشر از کشورهای مختلف برای پرداخت هزینه چاپ تصاویر یک کتاب است که بعد از چاپ تصاویر، متن کتاب را با هزینه‌ای اندک و به زبان کشورهای شرکت‌کننده، به آنها اضافه می‌کنند. آمریکا،

بریتانیا، آلمان، ژاپن و کشورهای اسکانندیناوی، مقتدرترین کشورها در این بازار هستند. طرح «انتشار مشترک» می‌تواند برای هر گروه از کشورهایی که دارای الگوی اجتماعی فرهنگی مشابهی هستند، کارا و سودآور باشد. در حال حاضر چنین طرحی تحت نظارت مرکز فرهنگی آسیا برای یونسکو (ACCU) در آسیای جنوب شرقی در دست اجراست.

از دیگر انواع کتاب کودک که به تصاویر رنگی نیاز دارند، کتابهای غیرداستانی یا اطلاعاتی است. تقریباً تا همین اواخر، انتشار کتابهای غیرداستانی به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای بر کتابهای داستانی برتری داشت، اما انتشار کتابهای غیرداستانی مصور، از مشخصه‌های جدید انتشارات بین‌المللی است. البته موضوع این کتابها باید مورد توجه و نیاز تمامی کشورهای شرکت‌کننده در تولید آنها باشد.

انتشار کتابهای کودکان به زبان اقلیتها، حتی در کشورهای تقریباً ثروتمند، با دشواریهایی روبه‌روست. در کشورهای رو به توسعه، میان زبان رایج و زبانهای بومی جوامع مختلف، درگیریهایی وجود دارد. انکارناپذیر است که کودکان هر کشور، برای کسب سواد باید بتوانند به زبان مادری خودشان کتاب بخوانند. بسیاری از کتابهای موجود، پاسخگوی این نیاز کودکان نیست. کودکان باید بتوانند از بین طیف وسیعی از عنوانهای مختلف، کتاب مورد علاقه خود را انتخاب کنند. این کتابها باید از نظر ظاهر نیز جذاب باشند و توجه کودکان را جلب کنند. کتابهای دارای کاغذ نامرغوب، تصاویر غیررنگی یا بارنگهای کم، کسل‌کننده و ابتدایی، حتی اگر متن مناسبی هم داشته باشند، نمی‌توانند گوی رقابت را از کتابهای دارای

4. Demb ak Tey
5. Rainbow

دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ م، کتابداران و معلمان استرالیایی تلاش کرده‌اند کتابهایی برای کودکان «جدید» استرالیایی تهیه شود.

امروزه بسیاری از ایده‌های مطرح شده از طریق کنفرانسها و نشریات دفتر بین‌المللی کتاب برای نسل جوان (IBBY)، بویژه فصلنامه «بوک برد»، ترویج و حمایت می‌شوند. کتابخانه بین‌المللی نسل جوان در مونیخ، به‌طور منظم فهرست کتاب «وایت راونز» را منتشر می‌کند. این کتابخانه که بنیان‌گذار آن «یلا لپمن» است، از طریق فعالیتها و نشریات خود، برای شناسایی گرایشهای بین‌المللی در عرصه کتاب کودک، تلاشهای ارزنده‌ای انجام داده است.

اگر هدف از انتشار کتابهای کودکان، رواج کتابخوانی در میان کودکان و نوجوانان است، سیستم توزیع کتاب نیز باید با روش صحیح و منطقی فعالیت کند. تنها درصد کمی از کودکان به‌علت شرایط خوب اجتماعی و اقتصادی می‌توانند هر نوع کتاب را در کتابفروشیها بیابند و کتابهای موردنظر خود را خریداری کنند. برای رساندن کتاب به دست همه کودکان، به کتابخانه‌های خوب و برنامه‌هایی مؤثر، نیاز است. به‌همین دلیل است که نشریات سازمانهایی مانند فدراسیون بین‌المللی جوامع کتابداری (IFLA) و جامعه بین‌المللی کتابداران (IASL)، بر اهمیت ادبیات کودکان تأکید ورزیده و به‌جایگاه کتابهای کودکان و دسترس‌پذیری آنها در کشورهای مختلف، توجه می‌کنند.

در توسعه ساختارهای ضروری، ایالات متحده آمریکا و کانادا، در دو عرصه انتشار کتاب و مطالعات پژوهشی و آکادمیک ادبیات کودکان، پیشرو و پیشقدم هستند. در دهه ۱۹۲۰ م، کتابداران کتابخانه‌های کودکان، به‌رهبری «کارول» از نیویورک و «لیلیان اچ.

تساویر و متن خوب، برابند. متن کتابهایی که به‌زبان مادری کودکان هر منطقه تهیه می‌شود، باید با تصاویر خوب و ظاهری جذاب به‌چاپ برسد.

توجه روزافزون به کتابهای کودکان و اعتقاد فزاینده به ارزشهای آنها، باعث شده است که در بسیاری از کشورهای توسعه‌نیافته و عقب‌نگه داشته‌شده جهان، برنامه‌هایی خاص به نشر کتاب کودک اختصاص داده شود. این برنامه‌ها شامل برگزاری کارگاه‌هایی برای نویسندگان و تصویرگران تازه‌کار، اختصاص یارانه به ناشران کتاب کودک و حمایت از روشهای مناسب توزیع کتاب کودک است. این برنامه‌ها، حتی در کشورهای عملی شده است که در نگاه اول شاید به‌نظر برسد نیاز به غذا، آب سالم، بهداشت و صلح در آنها، ضرورت بیشتری دارد.

بر اثر فعالیت سازمانهای مختلف بین‌المللی در زمینه کتاب، گرایشهای خاصی در ادبیات کودکان جهان به‌وجود آمده است. از دهه ۱۹۶۰ م به‌بعد، افکار عمومی به مسائلی چون نژادپرستی، تبعیض جنسیتی و حتی تبعیض سنی در ادبیات کودکان، توجه کرده‌اند. همچنین، تلاش شده است که تسهیلات لازم برای انتشار کتابهای مناسب برای کودکان استثنایی، اعم از آنکه دارای استعدادهای فوق‌العاده باشند یا در یادگیری و توانایی‌های جسمی دچار مشکل باشند، فراهم شود. امروزه به‌تهیه کتاب برای کودکان اقلیتهای قومی یا کودکانی که زبان مادریشان زبان رسمی آن کشور نیست، توجه می‌شود و حتی تولید کتابهای تصویری دو زبانه، مورد توجه جهانی قرار گرفته است. در این نوع کتابها، در کنار متن زبان اصلی، متنی به‌زبان یکی از اقلیتهای همان کشور به‌چاپ می‌رسد. برای مثال، در اواخر

در دورانی که برفی کشورها به‌دلیل ضعف تولید داملی کتاب برای کودکان، به ترجمه آثار فارسی روی آورده بودند، ناشران امریکایی و بریتانیایی، علاقه چندانی به ترجمه آثار فارسی از خود نشان نمی‌دادند.

ازوپ، ایلپاد و ادیسه در میان کتابهای موفق کودکان آن کشور جای شاخصی دارند. همچنین افسانه‌های پریان مثل: «سفید برفی»، «سنل قرمزی» و آثار کلاسیک اروپای غربی و آمریکا، از رایج‌ترین عنوانهای کتابهای منتشره برای کودکان این کشور هستند.

سال ۱۹۷۴ م، سال سقوط «ماکاریوس» و تقسیم قبرس به دو بخش ترک و یونانی و حمله ارتش ترکیه به این جزیره، مصادف است با آغاز فعالیت ادبیات واقعه‌گرا در این کشور که در دهه ۱۹۸۰ م نیز ادامه یافت. در دوران حمایت از صلح و تفاهم بین‌المللی، نویسندگان کتابهای کودکان همچنان درباره درگیریهای گذشته نوشتند. البته افسانه‌های عامیانه، قصه‌های حیوانات و داستانهای سرگرم‌کننده نیز همراه با داستانهای واقعه‌گرا، به چاپ رسیدند.

در سال ۱۹۴۶ م، «دروتی نیل وایت» کتابدار پیشرو نیوزیلندی، در کتاب خود «درباره کتابهای کودکان» گفته است: «اگر فرض شود که هر فرد از هفت تا چهارده سالگی، هر دو هفته یک بار، یک کتاب بخواند، در مجموع هفت سال چهارصد و شانزده کتاب خواهد خواند. تأثیر این چهارصد و اندی کتاب بر کودکان، به مراتب بیش از نفوذ والدین است. حتی اگر فکر کنیم این عدد در عصر تلویزیون و بازیهای رایانه‌ای، تخمینی دست و دلبازانه است، باز هم نمی‌توان تأثیر متن آنها را منکر شد. با توجه به اینکه این رقم در سراسر دنیا به چند برابر افزایش می‌یابد، می‌توان به اهمیت جهانی ادبیات کودکان پی برد.»

International Companion
Encyclopedia of Children's Literature
edited by Peter Hunt
1996 page 653 to 662
Published by Routledge by Sheila Ray

اسمیت» از تورنتو، درباره ضرورت مبرم تعیین استانداردهای بالا برای کتابهای کودکان، پیام مثبتی ارسال داشتند. آنها نقش کتابخانه‌های عمومی را در این زمینه، مهم و اساسی دانستند. در شمال آمریکا انتشار مجله «هورن بوک» از سال ۱۹۲۴ م، تلاش قابل ملاحظه دیگری در زمینه ادبیات کودکان است. با مرور تاریخ پرپیچ و خم ادبیات کودکان در کشورهای مختلف، می‌توان به نقش تعیین‌کننده حوادث فرهنگی و سیاسی بر چگونگی این تاریخ، پی برد. قبرس، پلی میان اروپا و خاورمیانه است. ادبیات کودکان این کشور که از نظر جغرافیایی همسایه ترکیه است، ارتباط مستحکمی با یونان دارد و بیشترین حجم اطلاعات آن از جنوب یونان به این جزیره وارد می‌شود. قبرس در سال ۱۹۸۴ م، میزبان نوزدهمین کنفرانس دفتر بین‌المللی نسل جوان (IBBY) بوده است.

سراغاز ادبیات کودکان قبرس، مربوط می‌شود به اوایل قرن بیستم: زمانی که روزنامه، مجله و کتابهایی برای استفاده دانش‌آموزان این کشور در مدارس منتشر شد، اما ادبیات کودکان به معنای واقعی آن، چند سال پس از استقلال قبرس در سال ۱۹۶۰ م، آغاز شد. در سال ۱۹۵۹ م، اتحادیه معلمان مدارس ابتدایی، مجله‌ای به نام پدیکو چارا (نشاط کودکان) منتشر کرد. تأسیس شاخه ملی دفتر بین‌المللی نسل جوان در قبرس (سال ۱۹۷۴ م) نقطه عطفی در این زمینه به‌شمار می‌آید.

قبرس با جمعیت نسبتاً پایین خود، در نشر کتابهای کودکان پیشرفت چندانی ندارد و معمولاً از یونان کتاب وارد می‌کند. طی یک بررسی انجام شده در زمینه مواد خواندنی کودکان در قبرس، معلوم شد که قصه‌های

